

معرفت در دانشگاه اسلامی ۴۶ / سال پانزدهم، شماره ۱ / بهار ۱۳۹۰

Knowledge in Islamic University, 2011 (Spring) 46, Vol. 15, No.1

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت

(مطالعه موردی: دانشجویان غیر بومی دانشگاه یزد)

داریوش دموری^۱

سید محمود زنجیرچی^۲

عبدالنبی خطیبی عقدا^۳

چکیده

هدف: در این تحقیق به بررسی رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت در دانشجویان خوابگاهی دانشگاه یزد پرداخته شده است. نمونه آماری پژوهش را ۱۰۰ نفر از دانشجویان پسر و ۱۵۰ نفر از دانشجویان دختر تشکیل می‌دهند. روش تحقیق زمینه‌یابی (survey) است. برای جمع‌آوری داده‌های تحقیق، از پرسشنامه سنجش احساس غربت و اعتقادات مذهبی استفاده شده است. داده‌های به دست آمده از پرسشنامه به وسیله نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌ها: یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت دانشجویان، رابطه منفی معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت شامل دل‌تنگی برای خانواده، میل برگشت به موطن، سازگاری و دل‌تنگی برای افراد و محیط آشنا، ارتباط معنی‌داری وجود دارد. اما بین احساس تنهایی با اعتقادات مذهبی، رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. همچنین نتایج تحقیق نشان‌دهنده آن است که متغیرهای نوع جنسیت، وضعیت تأهل و میزان تحصیل، رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت را تعدیل می‌کنند. **نتیجه‌گیری:** با توجه به رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت، برای پیشگیری و درمان احساس غربت در بین دانشجویان، دو گام اساسی برداشته می‌شود: ۱. فرهنگ‌سازی: با استفاده از کارکردهای مؤثر دین؛ با برگزاری جلسات، همایش‌ها، گردهمایی‌ها، پخش کتاب و بروشورهای مذهبی در سطح دانشگاه‌ها؛ ۲. فراهم کردن شرایط و جو مناسب؛ از طریق برگزاری منظم نماز جماعت، جلسات قرآن و دعا و برگزاری اردوهای مذهبی. **واژگان کلیدی:** احساس غربت، اعتقادات مذهبی، احساس تنهایی، دل‌تنگی برای خانواده، میل برگشت به موطن، سازگاری، دل‌تنگی برای افراد و محیط آشنا.

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۰/۰۱/۳۱

* تاریخ دریافت: ۸۹/۰۷/۲۸

۱. دکترای مدیریت مالی، استادیار دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد (نویسنده مسئول) / آدرس: یزد، صفائیه، دانشگاه یزد، دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری / شماره: ۸۲۱۰۵۵۸-۰۳۵۱ / Email: d.damoori@yazduni.ac.ir
۲. دکترای مدیریت تولید، استادیار دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد / Email: zanjirchi@yazduni.ac.ir
۳. کارشناس مدیریت صنعتی دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد / Email: nabikhatibi@gmail.com

مقدمه

در قرن بیستم اعتقاد اغلب دانشمندان بالینی بر این بود که دین عاملی منفی در بهداشت روانی یا حداکثر عاملی خنثی است. این اعتقاد، ریشه در افکار فروید داشت که معتقد بود اعتقادات مذهبی، نوعی سازوکار دفاعی است که زائیده نیاز فرد به تحمل پذیر کردن تنهایی اوست. نظریه پردازان بالینی نیز معتقد بودند افراد دارای اعتقادات مذهبی قوی؛ بدگمان تر، غیر منطقی تر، بی ثبات تر و دارای احساس گناه بیشتری نسبت به دیگران هستند و توانایی کمتری برای مقابله با مشکلات زندگی دارند. بنابر این، در تمام طول قرن بیستم، اصول و مقوله‌های معنوی به عنوان موضوعاتی ممنوعه در بیشتر انواع درمانها مطرح بودند (Comer, 2005). اما تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که دین از عوامل مهم و تأثیرگذار در سلامت روان است (آقایانی چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷؛ چراغی و مولوی، ۱۳۸۵؛ شهناز، ۱۳۷۶؛ خدایاری فرد، ۱۳۷۹). دین چهره جهان را در نظر فرد دیندار دگرگون می‌کند و طرز تلقی او را از خود، خلقت و رویدادهای پیرامون تغییر می‌دهد. فرد دیندار خود را تحت حمایت و لطف همه جانبه خداوند، بزرگ‌ترین نیروی موجود می‌بیند و بدین ترتیب، احساس اطمینان و آرامش و لذت معنوی عمیقی به وی دست می‌دهد. چنین فردی به واسطه ناملایمات و ناکامی‌های زندگی، دچار ناامیدی و اضطراب نمی‌شود؛ زیرا خداوند را حامی خویش می‌داند. همچنین، فرد دیندار با هموعان و اطرافیان خود رابطه خوب و مبتنی بر احترام متقابل و محبت برقرار می‌کند. (چراغی و مولوی، ۱۳۸۵؛ Krause, 2003)

به دلیل اهمیت و نقش دانشجویان در جامعه، تا کنون مطالعات متعددی در کشورهای مختلف جهان در زمینه بررسی وضعیت تحصیلی و سلامت روانی، جهت گیری دینی و سلامت روانی، بررسی فشارهای روانی افسردگی و اضطراب، اعتقادات دینی، نگرش مذهبی و روشهای مقابله با مشکلات سلامت روانی انجام گرفته است. یکی از مشکلاتی که معمولاً دانشجویان، به ویژه دانشجویانی که برای تحصیل به شهرهای دیگر می‌روند، مسئله احساس غربت، تنهایی، دلتنگی برای خانواده و شهر است، که تا کنون کمتر به آن پرداخته شده است (Fisher & Hood, 1988). در این تحقیق با توجه به این نکته که هر ساله دانشجویان زیادی خانه را به قصد ورود به دانشگاه ترک می‌کنند و با توجه به درگیر بودن دانشجویان با مسئله احساس غربت و نقش این احساس در حالات جسمانی و روانی دانشجویان، به بررسی نقش اعتقادات مذهبی به عنوان یکی از راههای درمان و پیشگیری آن پرداخته شده و رابطه بین اعتقادات مذهبی با ابعاد مختلف احساس غربت، دلتنگی برای خانواده، میل برگشت به موطن، سازگاری، احساس تنهایی، دلتنگی برای افراد و محیط آشنا (اژه‌ای و همکاران، ۱۳۸۷) مورد بررسی قرار گرفته است.

چارچوب نظری تحقیق

الف). اعتقادات مذهبی

دین، وجه اصلی امتیاز بشر است. دین برای آدمی موهبتی است که او را به یک فلسفه حیات مسلح می‌کند؛ به عقل وی روشنگری می‌بخشد؛ بر اراده آدمی تأکید دارد و آن را می‌پرورد؛ به آدمی کمک می‌کند تا به فرمانهای عقل گردن نهد و نیازهای اساسی روح، به ویژه نیاز به عشق و جاودانگی را تحقق می‌بخشد. (خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۸۵)

تاکنون هیچ حیوانی نشانه‌ای از وجود حیات دینی بروز نداده است که بتوان آن را به عنوان تمهیدی برای زندگی پس از مرگ به حساب آورد. بر عکس، در تاریخ بشر، هیچ قبیله‌ای را نمی‌توان یافت که به گونه‌ای دین نداشته باشد (آقایانی چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷). با مطالعه جوامع انسانی و تاریخ تمدن‌ها، همواره با رگه‌هایی از دین و باورهای دینی مواجه می‌شویم. این باورهای دینی در هر دوره‌ای به شکلی متجلی شده‌اند. زمانی دین و دینداری در قالب باورها و اعمال جادویی و زمانی تحت پوشش پنداشت‌های اسطوره‌ای جلوه می‌نمود و هر از چند گاهی نیز ادیان الهی و توحیدی سایه خود را بر سر جوامع می‌گستراندند. گستردگی و عمومیت نگرش دینی، از توحیدی‌ترین تا شرک‌آمیزترین صورت آن، همگی حکایت از اصلی‌ترین نیاز درونی انسان؛ یعنی خداجویی دارد. از این روست که نیاز به دین و مذهب، در شمار اصلی‌ترین نیازهای انسانی تلقی می‌شود که از دیرباز در تمام جوامع بشری مطرح بوده است (خدایاری فرد و همکاران، ۱۳۸۵). بیشتر دین‌های جهان (با آنکه با یکدیگر تفاوت دارند)، پیروان خود را به فعالیتهای مثبت فرا می‌خوانند. مذهب یکی از عوامل تأثیرگذار بر رفتار و شناخت به شمار می‌رود. بسیاری از جنبه‌های مذهب، به امید، خوش‌بینی، همدلی، پیوندجویی، عفو و بخشش تأکید دارند. از سوی دیگر، پرهیز از تجاوز و رفتارهای ضد اجتماعی مانند فساد، خودفروشی و دزدی، پیوسته در مذاهب سفارش شده است. هر دو جنبه مذهب؛ پرداختن به فعالیتهای مثبت و ترک فعالیتهای منفی، باعث پدید آمدن ارزش مثبت در پیروان ادیان می‌شود.

ب) کارکردهای دین

کارکرد، اثری است که پدیده‌های اجتماعی از خود بر جا می‌گذارند و هر گاه همراه و پیشوند واژه «دین» می‌شود، آثار و خدماتی است که از دین برمی‌آید یا از آن انتظار می‌رود.

بحث از کارکردهای دین به شکل کنونی‌اش، خاستگاهی غربی دارد و از پیشینه‌اش دو قرن بیشتر نمی‌گذرد. این بحث در جامعه ما به تقلید از دیدگاه متفکران غربی، از سوی برخی روشنفکران مسلمان نیز دنبال شده است؛ بحثی که با رخ دادن انقلاب اسلامی در ایران که برخاسته از گرایشهای دینی مردم و به رهبری عالمان دینی بود، با اهتمام رهبران فکری جامعه و حتی متفکران خارجی ناظر اوضاع دینی و فرهنگی ایران، دامنه گسترده‌تری یافت و زمینه آشکار شدن چالشهای نوینی را در حوزه تحقیقات دین‌پژوهی فراهم کرد. درباره کارکردهای دین، نظریه‌های گوناگونی ارائه شده است که می‌توان آنها را در سه نگاه عمده دسته‌بندی کرد:

۱. **نگاه منکرانه و معاندانه:** نگاه مارکسیستی به دین و کارکردهای آن، نمونه‌ای از این نوع نگاه است. طبق باور مارکس، همه ایدئولوژی‌ها از جمله دین، که یک ایدئولوژی به ظاهر آسمانی است، دروغین‌اند؛ آدمیان را با شرایط خود سازگار می‌کنند، اما این سازگاری، فریبکارانه است و سرانجام نیز با زیان آدمیان پایان می‌گیرد.

۲. **نگاه غیرمؤمنانه و بی‌طرفانه:** گروه دیگری از جامعه‌شناسان از جمله دورکیم و بسیاری از پیروان او، با نگاهی بی‌طرفانه، عقیده دارند که دین می‌تواند باعث همگرایی و هم‌اندیشی اجتماعی شود و همبستگی همگانی را تداوم بخشد.

۳. **مؤمنانه و متعهدانه:** گروه دیگر از جمله پیروان دین اسلام، اعتقاد دارند دین، کارکردهای فراوانی دارد که می‌توان آنها را به دو قسم کلی «این‌جهانی» و «فرا این‌جهانی» (آخرت) تقسیم کرد. کارکردهای این‌جهانی در حوزه‌های روان‌شناختی، معرفت‌شناختی و جامعه‌شناختی قابل بررسی است. به لحاظ روان‌شناختی، دین کارکردهای فراوانی برای انسان دارد. در میان علوم جدید، هیچ یک به اندازه روان‌شناسی، اهمیت و آثار مثبت دین و تدین را برای حیات بشر بیان نکرده است. باید توجه داشت که روان‌شناسی دین، به بررسی دینداری از منظر روان‌شناختی می‌پردازد و در صدد تحلیل دین‌ورزی و بیان آثار آن در زندگی فردی و اجتماعی است. مهم‌ترین کارکردهای روان‌شناختی دین و دینداری عبارتند از:

الف) معنا بخشیدن به حیات: معنادار کردن زندگی از مهم‌ترین کارکردهای دین است. زندگی معنادار نمی‌شود مگر به وسیله پاسخ دادن به پرسشهای اساسی از کجا آمده‌ام؟ در کجا هستم؟ به کجا می‌روم؟ دین با بیان جاودانگی حیات بشر و هدفمندی هستی و تدبیر آن در پرتو خداوند حکیم و قادر

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۲۹

توانا، خردپذیرترین معنا را به حیات انسان و نظام هستی می‌دهد. برخی از نتایج روان‌شناختی تفسیر دینی از زندگی عبارتند از: احساس خوش‌بینی و رضایت، مطبوع‌سازی زندگی در مجموعه هستی، ایجاد امیدواری، مسئولیت‌پذیری، نشاط و حرکت.

ب) پاسخ به احساس تنهایی و افسردگی: نخستین علت اساسی انواع بیماری‌ها، افسردگی، احساس تنهایی و جدا شدن انسان از قدرت الهی است. اگر انسان برای مقابله با آفات احساس تنهایی، به خداوند عالم و قادر و خیرخواه پناه ببرد و در هر زمان و مکان، در جمع یا خلوت، از درون با معبود خود راز و نیاز کند، از افسردگی و آثار آن نجات می‌یابد و این کارکرد، تنها در سایه اعتقاد به خدا و دینداری تحقق می‌یابد.

ج) انسجام و تعادل شخصیت: وجود هر انسانی آکنده از غرایز و تمایلات گوناگون است که گاه در تضاد و تعارضند و اگر در ایجاد توازن بین آنها کوتاهی شود، به اختلال شخصیت می‌انجامد. دین نقش مهمی را در متعادل کردن غرایز بشر ایفا می‌کند. هر چه انسجام شخصیت و یکپارچگی هویت بیشتر باشد، سلامت روانی فرد بالاتر خواهد بود. با وجود پیشرفتهای علمی بشر در دو قرن اخیر، باز اضطراب و افسردگی و ناآرامی روز به روز بیشتر شده است. در این میان، دین نقش مهمی را در ایجاد بهداشت و سلامت روانی و جسمانی ایفا می‌کند. با توجه به تحقیقات روان‌شناسان، ارزشمندترین آنها عبارتند از: دینداری و تحمل فشارهای روانی، دینداری و کاهش خودکشی، مرگ و میر و افزایش طول عمر، دینداری و کاهش مصرف الکل و مواد مخدر، دینداری و رضایت از ازدواج و کاهش طلاق، دین و کاهش ترس از مرگ، کارکرد دعا و نیایش در روان‌درمانی. (رشیدی تبریزی، ۱۳۸۶)

ج) احساس غربت

احساس غربت به مجموعه‌ای از احساسات ناخوشایند و بعضاً غیر قابل تحمل اطلاق می‌شود که پس از ترک خانه، خانواده، دوستان و محیط مأنوس زندگی تجربه می‌شود. احساس غربت بیانگر یک حالت انگیزشی - شناختی پیچیده است که در اصل بر احساس فقدان و دلتنگی نسبت به خانواده، دوستان و محیط زندگی متمرکز می‌شود (Fisher & Hood, 1988). بررسی‌های موجود نشان داده‌اند که افراد دارای احساس غربت، خصوصیتی دارند که از جمله آنها می‌توان به: رضایت و شادمانی اندک، عزت نفس نازل، از خود بیگانگی، احساس خجالت، دلتنگی، احساس خلأ، خودداری از ارتباطات اجتماعی، دوستان اندک، بدبینی، ناتوانی در ابراز خود، درون‌گرایی، افسردگی، اضطراب، حواس‌پرتی، ضعف عملکرد

۳۰ ♦ فصلنامه معرفت در دانشگاه اسلامی ۴۶/ سال پانزدهم، شماره ۱/ بهار ۱۳۹۰

تحصیلی و غیره در دانشجویان اشاره کرد. (داورپناه، ۱۳۷۲؛ Burt, 1993; Mullins & Dugan, 1990; Anderson, 1998; Russell, 1982; Brewin & et al, 1989; Archives of Pay Chiatric Nursing, 2001)

دلایل متعددی برای احساس غربت ذکر شده است؛ مانند بدبینی، ترس از طرد شدن، عدم تلاش، نداشتن جاذبه جسمانی، ترس از دیگران و نداشتن موقعیتهای مناسب برای ارتباط با دیگران (Shagan & Allen, 1992). معمولاً ۵۰ تا ۷۰ درصد افراد، حداقل یک بار در عمر خویش احساس غربت را تجربه کرده‌اند؛ بین ۳۰ تا ۶۰ درصد دختران و پسران دانشجوی انگلیسی در طول سال اول در دانشگاه دچار احساس غربت می‌شوند (Burt, 1993; Fisher & Hood, 1988; Fisher & et al, 1985; Brewin & et al, 1989). Lu, (1990) در زمینه شیوه‌های کنار آمدن با احساس غربت، راههایی مانند تماس عاطفی مستقیم با دیگری، پیوستن به فعالیتهای گروهی مانند عضویت در باشگاهها، ورزش کردن و به مهمانی رفتن بیان شده است. (حیدری‌نیا، ۱۳۷۳؛ شیخ و همکاران، ۱۳۸۵)

پیشینه تحقیق

با توجه به اهمیت مسئله سلامت روانی و نیز تأثیر اعتقادات مذهبی بر آن، از سال ۲۰۰۰ به بعد تحقیقات زیادی روی مسئله مذهب و ارتباط آن با سلامت روان انجام شده است (جدول ۱) که در اکثر آنها، رابطه مذهب را با ابعاد مختلف سلامت روانی به اثبات رسانده‌اند.

کوئینیک در تحقیقاتی که انجام داده، ۱۰ دلیل برای تبیین رابطه بین مذهب و سلامت روان به شرح ذیل ارائه کرده است:

۱. مذهب باعث ایجاد نگرش مثبت نسبت به دنیا در فرد می‌شود و او را در مقابل رویدادهای ناگوار زندگی مثل فقدان یا بیماری یاری می‌رساند.
۲. مذهب به زندگی فرد معنا و هدف می‌دهد. داشتن معنا و هدف در زندگی، نشان‌دهنده سلامت روان است و باعث افزایش توانایی فرد در انجام کارها می‌شود.
۳. افراد مذهبی با حوادث زندگی که قابل پذیرش نیستند، راحت‌تر سازگار می‌شوند.
۴. مذهب باعث ایجاد امید و امید نیز باعث ایجاد انگیزه و انرژی در فرد می‌شود که او را به بهتر شدن اوضاع زندگی امیدوار می‌کند.

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۳۱

۵. افراد مذهبی احساس آزادی شخصی بیشتری نسبت به دیگران می‌کنند. آنها وابستگی عاطفی کمتری به اطرافیان دارند.
 ۶. احساس کنترل در افراد مذهبی به واسطه دعا کردن ایجاد می‌شود؛ به این گونه که دعا کردن باعث احساس کنترل بر شرایط به ظاهر غیر قابل تغییر و ناگوار می‌شود.
 ۷. افراد مذهبی از شخصیت‌های دینی که رنج بسیار کشیده‌اند، الگوبرداری می‌کنند و این مسئله باعث افزایش تحمل و پذیرش موقعیت‌های غیر قابل تغییر در آنها می‌شود.
 ۸. افراد مذهبی از الگوی تصمیم‌گیری خاصی استفاده می‌کنند. این الگو، فرد را به سمت افزایش تصمیم‌گیری‌های مفید برای اطرافیان و خود و کاهش تصمیم‌گیری‌های خودمخرب سوق می‌دهد و این امر تا حدی از شدت فشارهای زندگی می‌کاهد.
 ۹. مذهب تنها منبع پاسخگو به سؤالات نهایی است، به ویژه در موارد اضطراری که علم قادر نیست به فرد کمک کند. این مسئله به خصوص در موارد جدی مثل بیماری‌های لاعلاج، از اهمیت خاصی برخوردار است.
 ۱۰. مذهب باعث برخورداری فرد از حمایت اجتماعی بیشتر می‌شود. این امر به سبب ارتباط فرد با جامعه مذهبی، روحانیون و حتی خداوند ایجاد می‌شود. (Koenig, 2004).
- رستمی در تحقیقی، رابطه بین وضعیت مذهبی با هوش هیجانی را در دانش‌آموزان مقطع پیش‌دانشگاهی شهر تهران در سال ۸۴-۱۳۸۳ مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه دست یافت که بین اعتقادات مذهبی دانشجویان و هوش هیجانی آنان، رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد. در واقع؛ دانشجویانی که بیشتر مذهبی بودند، از هوش هیجانی بالاتری نیز برخوردار بودند. (رستمی، ۱۳۸۳)
- بیان‌زاده و همکاران در تحقیقی، تأثیر درمان شناختی- رفتاری، مذهبی و فرهنگی را در بهبود بیماران مبتلا به وسواسی جبری مورد بررسی قرار دادند و به این نتایج دست یافتند که درمان‌های شناختی- رفتاری، مذهبی و فرهنگی همراه با درمان‌های دارویی، در مقایسه با درمان‌های دارویی به تنهایی، تأثیر بیشتری دارند؛ ولی بین درمان شناختی- رفتاری همراه با دارو در مقایسه با درمان مذهبی، فرهنگی همراه با دارو، تفاوت زیادی وجود ندارد. (بیان‌زاده و همکاران، ۱۳۸۳)

۳۲ ♦ فصلنامه معرفت در دانشگاه اسلامی ۴۶/ سال پانزدهم، شماره ۱/ بهار ۱۳۹۰

عظیمی و ضرغامی، رابطه بین اعتقادات مذهبی و میزان اضطراب را در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه دست یافتند که بین اعتقادات مذهبی و میزان اضطراب در دانشجویان، رابطه منفی وجود دارد؛ بدین معنی که دانشجویانی که بیشتر مذهبی بودند، اضطراب و مشکلات هیجانی و روانی کمتری داشتند. (عظیمی و ضرغامی، ۱۳۸۱)

آقایانی چاوشی و همکاران در تحقیقی، رابطه بین نماز، جهت‌گیری مذهبی و سلامت روانی را در کارکنان دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه دست یافتند که بین نماز، جهت‌گیری مذهبی و سلامت روانی در کارکنان، رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد؛ بدین معنی که کارکنان داخل دانشگاه در مقایسه با کارکنان خارج دانشگاه، اعتقادات مذهبی بیشتری داشتند و از سلامت روانی بهتری برخوردار بودند. (آقایانی چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷)

نتایج پژوهش استورد و جو در مورد ۱۲۱ دانشجو نشان داد که روحیه مذهبی به صورت چشمگیری با سلامت روان و سازگاری در ارتباط است و افرادی که خود را بیش از همه مذهبی می‌دانند، بالاترین عملکرد تحصیلی را نسبت به دیگران دارند. (Steward & Joe, 1998)

واتسون و همکاران در تحقیقی، این فرض را که دیندار بودن، ناسازگاری فرد را افزایش می‌دهد، مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل از تحقیق، فرضیه آنان را رد کرد و مشخص کرد افرادی که اعتقادات مذهبی بیشتری دارند، از سازگاری و سلامت روانی بیشتری برخوردارند. (Watson & Thrap, 1994)

برگین و همکاران نیز با فرا تحلیل ۲۴ مقاله پژوهشی، به بررسی رابطه بین مذهب و سلامت روانی پرداختند و نشان دادند که بین مذهب و سلامت روانی، رابطه مثبت وجود دارد؛ بدین معنا که افراد دارای جهت‌گیری مذهبی درونی؛ یعنی افرادی که معتقدند مذهب در ذات آنها ریشه دارد، در مقایسه با افرادی که جهت‌گیری مذهبی بیرونی دارند؛ یعنی مذهب را وسیله‌ای برای دستیابی به چیزهای دیگر می‌دانند، سلامت روانی مثبت‌تری دارند. (Bergin, & et al, 1988)

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۳۳

جدول ۱: تحقیقات صورت گرفته در خصوص رابطه بین اعتقادات مذهبی با ابعاد مختلف سلامت روانی

عامل	نوع رابطه	مطالعات صورت گرفته
اضطراب	معکوس	جلیوند، ۱۳۷۸؛ مکارمی، ۱۳۷۶؛ بهرامی، ۱۳۸۱؛ جان بزرگی، ۱۳۷۷؛ واعظی، ۱۳۸۰؛ عظیمی، ۱۳۸۱
استرس	معکوس	وهابزاده، ۱۳۷۶؛ تاجری، ۱۳۸۷؛ احسان منش، ۱۳۷۹
افسردگی	معکوس	اسلامی و همکاران، ۱۳۷۸؛ سرگلزایی و همکاران، ۱۳۸۰
سوء مصرف مواد	مستقیم	ترقی جاه، ۱۳۸۰؛ Michalak, 2007
ترس از مرگ	معکوس	Guiso, 2010
سلامت روانی	مستقیم	آقایانی چاوشی، ۱۳۸۷؛ چراغی، ۱۳۸۵؛ شهناز، ۱۳۷۶؛ Steward, 1998; Watson, 1994; Bergin, 1988
درمان بعضی بیماری‌ها	مستقیم	اسدالهی، ۱۳۸۱؛ خدایاری، ۱۳۷۹؛ فقیهی، ۱۳۸۱؛ دافعی، ۱۳۸۱؛ بیانزاده، ۱۳۸۳
هوش هیجانی	مستقیم	رستمی، ۱۳۸۳

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی است. به منظور ارزیابی سازه تحقیق، از روشهای مطالعه ادبیات تحقیق و مصاحبه با صاحب نظران استفاده شد. نخست با استفاده از مرور تحقیقات گذشته و متون مرتبط، اطلاعات مرتبط با موضوع تحقیق استخراج شد و سپس اطلاعات به دست آمده، طی مصاحبه‌هایی با صاحب نظران این حوزه، مورد بررسی و کنکاش بیشتر قرار گرفتند که منجر به شناسایی پرسشنامه مناسب برای سنجش میزان احساس غربت و همچنین عوامل و شاخصهای تأثیرگذار روی اعتقادات مذهبی دانشجویان شد و در نهایت، به کمک آنها اطلاعات مورد نیاز تحقیق، جمع‌آوری شد.

الف) ابزار پژوهش

در این پژوهش برای بررسی رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت، از سه نوع پرسشنامه جداگانه استفاده شده است.

۱. **پرسشنامه سنجش احساس غربت:** برای سنجش احساس غربت، از نسخه ترجمه شده پرسشنامه پنج عاملی فن‌فلیت (UHS-F)^۱ استفاده شد (اژه‌ای و همکاران، ۱۳۸۷). این پرسشنامه، ۳۹ ماده دارد و ابعاد مختلف احساس غربت (دلتنگی برای خانواده، میل برگشت به موطن، سازگاری، احساس تنهایی، دلتنگی برای افراد و محیط آشنا) را مورد سنجش قرار می‌دهد.

۲. **پرسشنامه سنجش اعتقادات مذهبی:** برای سنجش اعتقادات مذهبی دانشجویان، از پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای، با توجه به عوامل تأثیرگذار و تشکیل‌دهنده اعتقادات مذهبی (مثل نماز، روزه، دعا، مراسم مذهبی، قرائت قرآن و ...) استفاده شد که با روش دلفی، به وسیله خبرگان این حوزه اصلاح و به تأیید رسید. این پرسشنامه، ۱۷ گزینه‌ای بوده و به سنجش جنبه‌هایی از اعتقادات و شعائر مذهبی می‌پردازد که به فرد برای درک و ارزیابی موقعیت، مقابله با مشکلات و ناملایمات زندگی روزمره و حوادث بزرگ و ناگوار کمک می‌کند.

۳. **پرسشنامه مشخصات فردی:** این پرسشنامه از نوع محقق‌ساخته است و برای سنجش مشخصات فردی، مثل جنسیت، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات و ... از آن استفاده شده است.

ب) سنجش روایی و پایایی ابزار پژوهش

از آنجا که پرسشنامه پژوهش بر اساس ادبیات تحقیق و بازخورد نظرات خبرگان و استادان دانشگاهی تدوین شده است، لذا پرسشنامه‌های مذکور از روایی محتوایی قابل قبولی برخوردارند. برای سنجش پایایی پرسشنامه‌ها، روشهای مختلفی وجود دارد که معمول‌ترین آنها، روش محاسبه آلفای کرونباخ است. بر این اساس برای سنجش میزان اطمینان یا پایایی پرسشنامه‌های تحقیق، تعداد ۳۵ پرسشنامه در بین دانشجویان پخش شد و میزان آلفای کرونباخ آنها به وسیله نرم‌افزار SPSS مورد ارزیابی قرار گرفت. میزان آلفای کرونباخ حاصل از ۳۵ پرسشنامه تکمیل شده در مرحله نخست، ۰/۹۳۵ محاسبه شده که این میزان برای تأیید قابلیت اطمینان یا پایایی پرسشنامه مورد بررسی کفایت می‌کند. (در برخی منابع، حداقل آلفای کرونباخ را تا ۰/۸۵ نیز قابل قبول می‌دانند).

ج) جامعه و نمونه آماری

جامعه مورد مطالعه این پژوهش را دانشجویان خوابگاهی دختر و پسر دانشگاه یزد تشکیل می‌دهند.

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۳۵

نمونه آماری پژوهش بر اساس روش نمونه گیری تصادفی ساده و بر اساس فرمول ذیل انتخاب شد:

$$n = \frac{NZ_{\alpha/2}^2 \sigma^2 x}{(N-1)\varepsilon^2 + NZ_{\alpha/2}^2 \sigma^2 x}$$

تعداد ۲۵۰ پرسشنامه (با توجه به نسبت دانشجویان غیر بومی دختر به پسر، ۳/۲ پرسشنامه‌ها نیز با همین نسبت در بین دانشجویان غیر بومی ۱۵۰ دختر و ۱۰۰ پسر) توزیع که در پایان، ۲۱۳ پرسشنامه بازگشت داده شد و به عنوان نمونه آماری تحقیق، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت.

سطح اطمینان: ۰/۹۵، واریانس نمونه: ۱/۷۵، میزان دقت: ۰/۲، حجم نمونه: ۱۶۳

د) فرضیات پژوهشی

فرضیات پژوهشی این تحقیق عبارتند از:

فرضیه اصلی: بین اعتقادات مذهبی دانشجویان و احساس غربت آنان، رابطه معنی داری وجود دارد.

فرضیات فرعی

۱. بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت، رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۱-۱. بین اعتقادات مذهبی و احساس سازگاری، رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۱-۲. بین اعتقادات مذهبی و احساس تنهایی، رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۱-۳. بین اعتقادات مذهبی و میل برگشت به موطن، رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۱-۴. بین اعتقادات مذهبی و احساس دلتنگی برای خانواده، رابطه معنی داری وجود دارد.
 - ۱-۵. بین اعتقادات مذهبی و احساس دلتنگی برای افراد و محیط آشنا، رابطه معنی داری وجود دارد.
۲. مشخصات فردی بر رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت، تأثیر معنی داری دارند.
 - ۲-۱. نوع جنسیت بر رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت، تأثیر معنی داری دارد.
 - ۲-۲. وضعیت تأهل بر رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت، تأثیر معنی داری دارد.
 - ۲-۳. میزان سن بر رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت، تأثیر معنی داری دارد.

۳۶ ♦ فصلنامه معرفت در دانشگاه اسلامی ۴۶/ سال پانزدهم، شماره ۱/ بهار ۱۳۹۰

۴-۲. میزان تحصیلات بر رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت، تأثیر معنی داری دارند.

نتایج و یافته‌های تحقیق

الف) نتایج توصیفی

در این بخش، اطلاعات فردی جامعه مورد بررسی ارائه می‌شود. همان‌گونه که در جدول ۲ نیز نشان داده شده، تعداد پسران و دختران مورد بررسی در این تحقیق تقریباً برابر است و اکثریت جامعه آماری را دانشجویان دوره کارشناسی (۶۶/۶۶٪) با وضعیت مجرد (۸۱/۶۹٪) و در رده‌های سنی ۱۸ تا ۲۴ سال (۷۸/۳۸٪) شامل می‌شوند.

جدول ۲: مشخصات فردی جامعه مورد بررسی

سن					وضعیت تأهل		جنسیت		دوره تحصیلی			
۲۶-۲۸	۲۴-۲۶	۲۲-۲۴	۲۰-۲۲	۱۸-۲۰	متاهل	مجرد	زن	مرد	دکترا	کارشناسی ارشد	کارشناسی	
۸/۴۷	۱۳/۱۴	۱۸/۷۷	۲۹/۱۰	۳۰/۵۱	۱۸/۳۱	۸۱/۶۹	۵۸/۲۲	۴۱/۷۸	۱۱/۷۵	۲۱/۵۹	۶۶/۶۶	درصد
۱۸	۲۸	۴۰	۶۲	۶۵	۳۹	۱۷۴	۱۲۴	۸۹	۲۵	۴۶	۱۴۲	تعداد

میانگین نمرات اعتقادی دختران، ۳/۴۲۷ با انحراف معیار ۰/۸۳۳ و میانگین نمرات اعتقادی پسران، ۳/۲۵۱ با انحراف معیار ۰/۶۵۶ است (جدول ۵). با توجه به میانگین به دست آمده، نمرات اعتقادی دانشجویان، «خوب» ارزیابی می‌شود. همچنین با توجه به جدول ۷ مشخص می‌شود که میانگین نمرات احساس غربت در دختران، ۲/۹۱۸ با انحراف معیار ۰/۷۴۶ و میانگین نمرات احساس غربت پسران، ۳/۰۵۳ با انحراف معیار ۰/۵۲۵ است. با توجه به میانگین احساس غربت به دست آمده، نمره احساس غربت در بین دانشجویان، «زیاد» ارزیابی می‌شود.

ب) نتایج آزمون فرضیات پژوهش

فرضیات این آزمونها به صورت کلی ذیل فرض شده است:

فرض صفر: بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت، رابطه معنی داری وجود ندارد: $H_0: P=0$

فرض مخالف: بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت، رابطه معنی دار وجود دارد: $H_1: P \neq 0$

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۳۷

برای انتخاب آزمون مناسب برای ارزیابی همبستگی، لازم است فرض طبیعی بودن سازه‌های تحقیق بررسی شود. بدین منظور، آزمون کلموگروف-اسمیرنوف^۱ مورد استفاده قرار گرفت. خروجی حاصل از آزمون ارزیابی طبیعی بودن از نرم‌افزار SPSS در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳: خروجی آزمون کلموگروف-اسمیرنوف

احساس دل‌تنگی برای افراد و محیط آشنا	احساس دل‌تنگی برای خانواده	میل برگشت به موطن	احساس تنهایی	احساس سازگاری	اعتقادات مذهبی	احساس غربت	
۰/۷۹۱	۰/۶۰۷	۰/۹۳۹	۱/۰۶۴	۰/۷۱۴	۰/۶۶۲	۰/۶۵۵	آماره کلموگروف-اسمیرنوف
۰/۵۵۹	۰/۸۵۴	۰/۳۴۱	۰/۲۲۵	۰/۶۷۸	۰/۷۷۴	۰/۷۸۵	سطح معنی‌داری (sig)
۲۱۳	۲۱۳	۲۱۳	۲۱۳	۲۱۳	۲۱۳	۲۱۳	تعداد

با توجه به sig به دست آمده از جدول ۳، طبیعی بودن سازه‌های اعتقادات مذهبی، احساس غربت، احساس تنهایی، احساس سازگاری، احساس دل‌تنگی برای خانواده، احساس دل‌تنگی برای افراد و محیط آشنا و میل برگشتن به موطن، تأیید شد. بنابراین، برای بررسی فرضیات پژوهش، از آزمون همبستگی دو متغیره پیرسون^۲ برای تمام فرضیه‌ها استفاده شده است.

نتیجه آزمون فرض اصلی

در این آزمون، فرض همبستگی بین احساس غربت و اعتقادات مذهبی در دانشجویان بررسی شده است. در تحقیق این گونه فرض شده است که بین متغیرهای احساس غربت و اعتقادات مذهبی، همبستگی وجود دارد (فرض H₁). خروجی حاصل از آزمون همبستگی از نرم‌افزار SPSS در جدول ۴ آورده شده است.

1. Kolmogorov-Smirnov

2. Pearson

جدول ۴: خروجی آزمون همبستگی بین متغیرهای احساس غربت و اعتقادات مذهبی

متغیر وابسته	متغیر مستقل	احساس غربت
	اعتقادات مذهبی ضریب همبستگی	-۰/۳۱۵
	سطح معنی دار (Sig)	۰/۰۰۲

با توجه به جدول ۴ و مقدار $\text{Sig}=0/002$ به دست آمده، مشخص می‌شود که بین متغیرهای احساس غربت و اعتقادات مذهبی در سطح اطمینان $0/05$ ، رابطه معنی‌داری وجود دارد که فرض شماره یک این پژوهش را تأیید می‌کند.^۱ همچنین با توجه به ضریب همبستگی^۲ بین این دو متغیر ($-0/315$)، شدت همبستگی بین متغیرهای احساس غربت و اعتقادات مذهبی، «متوسط» ارزیابی می‌شود.^۳

نتیجه آزمون فرضیات فرعی شماره ۱

در این آزمون، فرض همبستگی بین اعتقادات مذهبی با ابعاد مختلف احساس غربت، دلتنگی برای خانواده، میل برگشت به موطن، سازگاری، احساس تنهایی، دلتنگی برای افراد و محیط آشنا در دانشجویان بررسی و خروجی حاصل از آزمون در جدول ۵ آورده شده است.

جدول ۵: آزمون همبستگی بین متغیرهای ابعاد مختلف احساس غربت و اعتقادات مذهبی

متغیر وابسته (ابعاد احساس غربت)	متغیر مستقل	احساس سازگاری	احساس دلتنگی برای خانواده	میل برگشت به موطن	احساس تنهایی	احساس دلتنگی برای افراد و محیط آشنا
	اعتقادات مذهبی ضریب همبستگی	-۰/۲۴۱	-۰/۲۰۴	-۰/۷۴۹	-۰/۱۲۵	-۰/۲۵۸
	(Sig) سطح معنی دار	۰/۰۲۱	۰/۰۵۰	۰/۰	۰/۲۳۵	۰/۰۱۳

۱. اگر Sig کمتر از $0/05$ باشد فرض صفر رد شده و فرض مخالف پذیرفته می‌شود.

2. Pearson Correlation

۳. همبستگی بین صفر تا $0/3$ ضعیف، بین $0/3$ تا $0/6$ متوسط، بین $0/6$ تا 1 شدید ارزیابی می‌شود.

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۳۹

۱. **سازگاری:** با توجه به سطح معنی داری $\text{sig}=0/021$ به دست آمده از جدول ۵، فرض وجود رابطه معنی دار بین اعتقادات مذهبی و سازگاری دانشجویان در سطح معنی داری $0/05$ تأیید می‌شود و با توجه به ضریب همبستگی به دست آمده ($-0/241$)، شدت رابطه بین اعتقادات مذهبی و سازگاری دانشجویان، «ضعیف» ارزیابی می‌شود.

۲. **احساس تنهایی:** با توجه به سطح معنی داری $\text{sig}=0/235$ به دست آمده از جدول ۵، فرض وجود رابطه معنی دار بین اعتقادات مذهبی و احساس تنهایی دانشجویان در سطح معنی داری $0/05$ رد می‌شود.

۳. **میل برگشت به موطن:** با توجه به مقدار $\text{sig}=0$ به دست آمده از جدول ۵، فرض وجود رابطه معنی دار بین اعتقادات مذهبی و میل برگشت به موطن دانشجویان در سطح معنی داری $0/05$ تأیید می‌شود و با توجه به ضریب همبستگی به دست آمده (۱)، شدت رابطه بین اعتقادات مذهبی و سازگاری دانشجویان، «شدید» ارزیابی می‌شود.

۴. **احساس دلتنگی برای خانواده:** با توجه به سطح معنی داری $\text{sig}=0/05$ به دست آمده از جدول ۵، فرض وجود رابطه معنی دار بین اعتقادات مذهبی و احساس دلتنگی برای خانواده دانشجویان در سطح معنی داری $0/05$ تأیید می‌شود و با توجه به ضریب همبستگی به دست آمده ($-0/204$)، شدت رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس دلتنگی برای خانواده دانشجویان، «ضعیف» ارزیابی می‌شود.

۵. **احساس دلتنگی برای افراد و محیط آشنا:** با توجه به سطح معنی داری $\text{sig}=0/013$ به دست آمده از جدول ۵، فرض وجود رابطه معنی دار اعتقادات مذهبی و احساس دلتنگی برای افراد و محیط آشنای دانشجویان در سطح معنی داری $0/05$ تأیید می‌شود و با توجه به ضریب همبستگی به دست آمده ($-0/258$)، شدت رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس دلتنگی برای افراد و محیط آشنای دانشجویان، «ضعیف» ارزیابی می‌شود.

نتیجه آزمون فرضیات فرعی شماره ۲

برای بررسی تأثیر هر یک از متغیرهای مذکور در بندهای فرضیات فرعی شماره ۲ (جنسیت، وضعیت تأهل، سن و میزان تحصیلات) بر رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت، آزمون فرض اصلی را با تفکیک برای هر یک از متغیرها به تفکیک انجام داده، نتیجه‌ها را با یکدیگر مقایسه کرده‌ایم تا تأثیر آنها مشخص شود. نتایج حاصل از این کار در جدول ۶ آورده شده است.

جدول ۶: آزمون همبستگی بین متغیر احساس غربت و اعتقادات مذهبی به تفکیک

متغیر وابسته	احساس غربت											
	جنسیت		تأهل		تحصیلات			سن				
	مرد	زن	مجرد	متأهل	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتر	۲۶-۲۸	۲۴-۲۶	۲۲-۲۴	۲۰-۲۲	۱۸-۲۰
اعتقادات مذهبی ضریب همبستگی	-۰/۲۷۱	-۰/۴۳۰	-۰/۴۰۶	-۰/۰۱۷	-۰/۳۴۴	-۰/۱۸۹	-۰/۷۴۶	-۰/۳۶۲	-۰/۲۹۴	-۰/۱۸۴	-۰/۰۰۳	-۰/۴۵۲
سطح معنی‌دار (Sig)	۰/۰۷۲	۰/۰۰۳	۰	۰/۹۵۹	۰/۰۰۵	۰/۴۵۳	۰/۰۲۱	۰/۶۳۸	۰/۴۴۳	۰/۶۳۵	۰/۰۹۲۹	۰/۳۰۸

۱. **نوع جنسیت:** با نتایج به دست آمده از جدول ۶ مشخص می‌شود بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت در دختران، رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ولی بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت در پسران؛ رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. بنابر این، می‌توان نتیجه گرفت که نوع جنسیت، رابطه بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت را تعدیل می‌کند و شدت این رابطه در دختران بیشتر از پسران است.

۲. **وضعیت تأهل:** با نتایج به دست آمده از جدول ۶ مشخص می‌شود بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت در افراد مجرد، رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ولی بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت در افراد متأهل، رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. بنابر این، می‌توان نتیجه گرفت که وضعیت تأهل، رابطه بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت را تعدیل می‌کند و شدت این رابطه در افراد مجرد بیشتر است.

۳. **میزان سن:** نتایج به دست آمده از جدول ۶ نشان می‌دهد که بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت در سنین مختلف، رابطه معنی‌داری وجود ندارد. بنابر این، می‌توان نتیجه گرفت که میزان سن، رابطه بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت را تعدیل نمی‌کند و نمی‌توان آن را به عنوان یک تعدیل‌کننده در نظر گرفت.

۴. **میزان تحصیلات:** با نتایج به دست آمده در جدول ۶ مشخص می‌شود بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت در مقطع کارشناسی و دکترا، رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ ولی بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت در کارشناسی ارشد، رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. بنابر این، می‌توان نتیجه گرفت که میزان تحصیلات، رابطه بین متغیرهای اعتقادات مذهبی با احساس غربت را تعدیل می‌کند

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۴۱

و شدت این رابطه در مقطع کارشناسی بیشتر است.

بحث و نتیجه گیری

در این پژوهش به بررسی رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت پرداخته شده است. نتایج به دست آمده از تحقیق نشان می‌دهد که بین اعتقادات مذهبی دانشجویان خوابگاهی و احساس غربت آنها رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین ابعاد مختلف احساس غربت، دلتنگی برای خانواده، میل برگشت به موطن، سازگاری، دلتنگی برای افراد و محیط آشنا و اعتقادات مذهبی، ارتباط معنی‌دار معکوسی وجود دارد؛ یعنی هر چه اعتقادات مذهبی بیشتر باشد، احساس غربت در افراد کمتر است. اما بین بُعد احساس تنهایی با اعتقادات مذهبی، رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. همچنین در ادامه تحقیق مشخص شد که متغیرهای نوع جنسیت، وضعیت تأهل و میزان تحصیلات، رابطه بین اعتقادات مذهبی و احساس غربت را تعدیل می‌کنند. در این تحقیق، شدت رابطه اعتقادات مذهبی و احساس غربت در بین دختران، بیشتر از پسران بود. همچنین شدت رابطه در بین دانشجویان دکترا و کارشناسی، بیشتر از کارشناسی ارشد و نیز در بین دانشجویان مجرد، بیشتر از دانشجویان متأهل بود.

این تحقیق نیز همانند بسیاری از تحقیقات انجام شده، رابطه بین اعتقادات مذهبی و سلامت روانی افراد را تأیید می‌کند. با توجه به نتایج تحقیق، مشخص می‌شود که بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت، رابطه معنی‌دار معکوس وجود دارد؛ بدین معنی که دانشجویانی که اعتقادات مذهبی بیشتری دارند، احساس غربت کمتری می‌کنند.

دین، آثاری در دو سطح فردی و اجتماعی دارد. در سطح فردی، آثاری چون: آرامش روانی، خشنودی و رضایت از زندگی و معنی بخشیدن به آن، تفسیر صحیح از مرگ و سلامت جسمانی مورد توجه است. در سطح اجتماعی نیز انسجام اجتماعی، کاهش جرم و بزهکاری، نوع‌دوستی و حس مسئولیت‌پذیری، از مهم‌ترین آثار دین هستند. ولی از نظر اسلام، کارکردهای دین تنها این موارد نیست، بلکه کمال و اعتلای حقیقی انسان، برتر از همه کارکردهای روانی است. دین بیان می‌کند که انسان عبث آفریده نشده، بلکه خلقت او هدفدار بوده و به بهترین صورت جسمی و روحی آفریده شده است. دین با بیان تکریم انسان، جایگاه وی را نشان می‌دهد و برای نیل به منزلت قرب و رضوان که کمال و اعتلای حقیقی اوست، راه عبودیت را نشان می‌دهد که در پرتو ایمان و عمل صالح به دست می‌آید و نتیجه آن، آرامش واقعی انسان در هر دو سراسر است. دین، تنها عامل آرامش و اطمینان قلبی را یاد خدا معرفی می‌کند.

نتایج این تحقیق، کارکردهای بیان شده از دین را که نخستین علت اساسی بروز انواع بیماری‌ها، افسردگی، احساس تنهایی، احساس غربت، ... و جدا شدن انسان از قدرت الهی است، تأیید می‌کند و اگر انسان برای مقابله با این آفات به خداوند عالم، قادر و خیرخواه پناه ببرد و در هر زمان و مکان، در جمع یا خلوت، از درون با معبود خود راز و نیاز کند، از احساس غربت و آثار آن نجات می‌یابد. البته این کارکرد، تنها در سایه اعتقاد به خدا و دینداری تحقق می‌یابد. لازم به یادآوری است که تنها اظهار دینداری و اقرار زبانی به آموزه‌های دینی، مؤثر نیست و نباید از آن، بهداشت و سالم‌سازی روان را انتظار داشت. بر همین اساس، آنچه دین به عنوان تنها داروی بیماری‌های روانی به انسان معرفی و به آن دعوت می‌کند، درونی‌سازی آموزه‌های دینی است که چکیده آن، ایمان است.

با توجه به مشخص شدن رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت؛ برای پیشگیری و درمان احساس غربت در بین دانشجویان، دو گام اساسی ذیل پیشنهاد می‌شود:

گام اول: فرهنگ‌سازی: یکی از موضوعات زیربنایی برای مقابله با احساس غربت در دانشجویان، بحث فرهنگ‌سازی برای رشد و شکوفایی اعتقادات مذهبی است. از این رو، برای پیشگیری و درمان احساس غربت با استفاده از کارکردهای مذهبی دین، پیشنهاد می‌شود با برگزاری جلسات، همایش‌ها، گردهمایی‌ها، پخش کتاب و بروشورهای مذهبی در سطح دانشگاه، مسائل مذهبی و رابطه آنها با ابعاد مختلف سلامت روانی به خصوص احساس غربت، برای دانشجویان تبیین شود.

گام دوم: فراهم کردن شرایط و جو مناسب: برای پیشگیری و درمان احساس غربت در بین دانشجویان، پیشنهاد می‌شود از طریق برگزاری منظم نماز جماعت، جلسات قرآن و دعا و برگزاری اردوهای مذهبی، جو مناسب در دانشگاه فراهم شود.

برای تحقیقات تکمیلی در آینده نیز پیشنهاد می‌شود ابعاد گوناگون اعتقادات مذهبی در دانشجویان به طور خاص بررسی و عوامل تأثیرگذار روی آن شناسایی شود. همچنین در مورد راهکارهای افزایش اعتقادات مذهبی دانشجویان به عنوان ابزاری برای پیشگیری و مقابله با فشارهای روانی و ارتقای سلامت روانی آنها، تحقیق شود.

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۴۳

منابع

- آقایانی چاوشی، اکبر و همکاران (۱۳۸۷)؛ «بررسی رابطه نماز با جهت گیری مذهبی و سلامت روان»، *مجله علوم رفتاری*، دوره دوم، ش ۲ (تابستان)، ص ۱۵۶-۱۴۹.
- احسان منش، مجتبی و عیسی کریمی کیسمی (۱۳۷۹)؛ «بررسی رابطه بین عوامل تنش‌زا، میزان توکل به خدا و نشانگان استرس در دانشجویان پزشکی»، *فصلنامه اندیشه و رفتار*، سال ششم، ش ۱، ص ۳۴-۲۵.
- ازه‌ای، جواد؛ حسن دهقانی، آناهیتا گنجوی و محمد کریم خداپناهی (۱۳۸۷)؛ «اعتباریابی پرسشنامه احساس غربت در دانشجویان»، *مجله علوم رفتاری*، دوره دوم، ش ۱ (بهار)، ص ۱۲-۱.
- اسداله‌ی، قربان‌علی؛ شیرین معلمی و مهدی یعقوبی (۱۳۸۱)؛ «مقایسه روش مشاور، مذهبی با رفتاردرمانی در مبتلایان به اختلال وسواس فکری عملی با محتوای مذهبی»، *سومین همایش مشاوره از دیدگاه اسلامی*، تهران، پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- اسلامی و همکاران (۱۳۷۸)؛ «بررسی میزان افسردگی و رابطه آن با نگرش فرد نسبت به مذهبی بودن در دانش‌آموزان سال آخر دبیرستانهای اسلام‌شهر، سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵»، *طب و تزکیه*، ج ۹، ش ۳۴، ص ۳۴-۲۹.
- بهرامی، احسان (۱۳۸۱)؛ «رابطه بین جهت‌گیری مذهبی، اضطراب و حرمت خود»، *روان‌شناسی*، ج ۶، ش ۵۳، ص ۴۵-۴.
- بیان‌زاده، سید اکبر؛ جعفر بواله‌ری، محبوبه دادفر و عیسی کریمی کیسمی (۱۳۸۳)؛ «بررسی اثربخشی درمان‌شناختی رفتاری، مذهبی، فرهنگی در بهبود مبتلایان به اختلال وسواسی جبری»، *مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران*، سال یازدهم، ش ۴۴ (فوق‌العاده دو).
- تاجری، بیوک و احمدرضا بحیرایی (۱۳۸۷)؛ «بررسی رابطه استرس، نگرش مذهبی و آگاهی با پذیرش کودکان پسر کم‌توان ذهنی در مادران»، *پژوهش در حیطه کودکان استثنایی*، سال هشتم، ش ۲، ص ۲۲۴-۲۰۵.
- ترقی‌جاه، صدیقه و محمود نجفی (۱۳۸۰)؛ «بررسی رابطه آسیب‌پذیری در برابر مصرف مواد و در معرض خطر»، *مجموعه مقالات چهارمین سمینار سراسری بهداشت روانی دانشجویان*، [بی‌جا]، [بی‌نا].

۴۴ ♦ فصلنامه معرفت در دانشگاه اسلامی ۴۶/ سال پانزدهم، شماره ۱/ بهار ۱۳۹۰

- جان بزرگی محمد (۱۳۷۷)؛ «بررسی اثربخشی روان‌درمانگری با و بدون جهت‌گیری مذهبی بر اضطراب و تنیدگی»، فصلنامه انجمن روان‌شناسی، دوره دوم، ش ۸.
- جلیوند، محمد امین (۱۳۷۸)؛ «بررسی رابطه بین نماز با اضطراب در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران»، دانشگاه اسلامی، ش ۸، ص ۶۹-۸۰.
- چراغی، مونا و حسین مولوی (۱۳۸۵)؛ «رابطه بین ابعاد مختلف دینداری و سلامت عمومی در دانشجویان دانشگاه اصفهان»، مجله پژوهش‌های تربیتی و روان‌شناختی، سال دوم، ش ۲، شماره پیاپی ۶ (پاییز و زمستان).
- حیدری‌نیا، حمید (۱۳۷۳)؛ مقایسه ورزشکاران رشته‌های گروهی و انفرادی با جنبه‌های مختلف افسردگی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی.
- خدایاری‌فرد، محمد (۱۳۷۹)؛ «کاربرد مثبت‌نگری در روان‌درمانگری با تأکید بر دیدگاه اسلامی»، مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی، سال پنجم، ش ۱، ص ۱-۲۴.
- خدایاری‌فرد، محمد؛ محسن شکوهی یکتا و باقر غباری (۱۳۸۵)؛ «آماده‌سازی مقیاس نگرش مذهبی دانشجویان»، مجله روان‌شناسی، ش ۱۵.
- داعی، مریم و علی دهقانی (۱۳۸۱)؛ «بررسی ارتباط روشهای مقابله‌ای با اعتقادات مذهبی و فعالیتهای اجتماعی در زوجهای نابارور مراجعه‌کننده به مراکز ناباروری یزد»، مجله دانشگاه علوم و خدمات بهداشتی - درمانی شهید صدوقی یزد، سال دهم، ش ۳ (پاییز)، ص ۸۰.
- داویناه، فروزنده (۱۳۷۲)؛ هنجاریابی نسخه تجدیدنظر شده مقیاس احساس تنهایی UCLA برای دختران ۱۲ تا ۱۸ ساله در تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- رستمی، نادیا (۱۳۸۳)؛ «بررسی رابطه مذهبی با هوش هیجانی در دانش‌آموزان مقطع پیش‌دانشگاهی شهر تهران در سال تحصیلی ۸۴-۸۳»، فصلنامه آموزشی، سال سوم، ش ۱۰ (زمستان).
- رشیدی تبریزی، اسد (۱۳۸۶)؛ کارکردهای دین در زندگی، قم، تولی.
- سراج‌زاده، س.ح. (۱۳۷۷)؛ «نگرشها و رفتارهای دینی نوجوانان تهرانی و دلالت‌های آن برای نظریه سکولار شدن»، نمایه پژوهش، ش ۸-۷ (پاییز و زمستان)، ص ۱۰۵-۱۱۹.

تجزیه و تحلیل رابطه بین اعتقادات مذهبی و ابعاد مختلف احساس غربت ♦ ۴۵

- سرگلزایی، محمدرضا؛ فاطمه بهدانی و اسماعیل قربانی (۱۳۸۰)؛ «آیا فعالیتهای مذهبی می‌توانند از افسردگی، اضطراب و سوء مصرف مواد در دانشجویان پیشگیری نمایند؟»، مجموعه مقالات اولین همایش نقش دین در بهداشت روان، تهران، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
- شهناز، آناهیتا (۱۳۷۶)؛ «بررسی ارتباط بین جهت‌گیری دینی و سلامت روانی»، خلاصه مقالات همایش نقش دین در بهداشت روان، تهران، [بی‌نا]، ص ۷۵.
- شیخ، محمود؛ بهرام یوسفی، زهره حسنی و فرزاد زیویار (۱۳۸۵)؛ «بررسی و مقایسه منبع کنترل (درونی و بیرونی) احساس تنهایی در بین دختران ورزشکار و غیر ورزشکار»، فصلنامه پژوهش در علوم ورزشی، ش ۱۰، ص ۱۳۵-۱۲۵.
- عظیمی، حمیده و مهران ضرغامی (۱۳۸۱)؛ «بررسی مقابله مذهبی و میزان اضطراب در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران در سال تحصیلی ۷۹-۷۸»، [بی‌جا]، [بی‌نا].
- فقیهی، علی‌نقی و همکاران (۱۳۸۱)؛ «شناخت رفتار درمانگری اختلال وسواس فکری و عملی نوجوانان با تأکید بر دیدگاه اسلامی»، سومین همایش مشاوره از دیدگاه اسلامی، تهران، پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- مکارمی، آذر (۱۳۷۶)؛ «همبستگی بین آرامش روانی و ارزشهای دینی»، خلاصه مقالات همایش نقش دین در بهداشت روان، تهران، [بی‌نا]، آذرماه، ص ۷۱.
- نجم عراقی، لعیا (۱۳۷۹)؛ «مذهب و کنار آمدن»، روان‌شناسی دین، سال اول، ش ۲، ص ۷۹-۷۸.
- واعظی سید احمد؛ صبا قدسی و مریم فراغتی (۱۳۸۰)؛ «بررسی رابطه دعا و اضطراب»، مجموعه مقالات اولین همایش نقش دین در بهداشت روان، تهران، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، ص ۱۵۸.
- وهاب‌زاده، عبدالوهاب؛ ایوب مالک و ملیحه خراسانی (۱۳۷۶)؛ «تعریف و تحمل استرس در بین جمعیت‌های مذهبی»، مجموعه مقالات همایش نقش دین در بهداشت روان، ص ۷۸.
- Anderson, L. (1998). "Loneliness Research and Intervention: A Review of the Literature", *Aging Mental Health*, 2, P.264-274.
- Archives of Psychiatric Nursing (2001). Vol.15, Issue 30, June, P.128-139.
- Bergin, A.E. & K.S. Masters & P.S. Richards (1988). "Religiousness and Mental Health Reconsidered: a Study of an Intrinsically Religious Sample", *Journal of*

Counseling Psychology, 34(2), P.197-204.

- Brewin, C. & A. Furnham & M. Howes (1989). "**Demographic and Psychological Determinants of Homesickness and Confiding Among Students**", *British Journal of Psychology*, 80, P.467-477.
- Burt, C. (1993). "**Concentration and Academic Ability Following the Transition to University**", *An Investigation of the Effects of Homesickness Journal of Environmental Psychology*, 13, P.333-342.
- Comer, R.C. (2005). **Fundamentals of Abnormal Psychology**, New York, Worth Publication.
- Fisher, S. & B. Hood (1988). "**Vulnerability Factors in the Transition to University: Self Reported Mobility History and Sex Differences as Factors of Psychological Disturbance**", *British journal of Psychology*, 79, P.309-320.
- Fisher, S. & K. Murray & N. Frazer (1985). "**Homesickness, Health and Efficiency in First year Students**", *Journal of Environmental Psychology*, 5, P.181-195.
- Guiso, Luigi; Paola Sapienza & Luigi Zingales (2010). "**A Model of Religion and Death**", *The Journal of Socio-Economics*, 39, P.46-54.
- Koenig, H.G. (2004). "**Spirituality, Wellness and Quality of Life, Sexuality**", *Reproduction and Menopause*, 2, P.76-82.
- Krause, N. (2003). "**Religious Meaning and Subjective Well-Being in Late Life**", *The Journal of Gerontology*, 058, P.160-170.
- Lu, L. (1990). "**Adaptation to British Universities: Homesickness and Mental Health of Chinese Students**", *Counseling Psychology Quarterly*, 3, P.225-232.
- Michalak, L. & K. Trocki & J. Bond (2007). "**Religion and Alcohol in the U.S. National Alcohol Survey: How Important is Religion for Abstinence and Drinking?**", *Drug and Alcohol Dependence*, 87, P.268-280.
- Mullins I.C. & E. Dugan (1990). "**The Influence of Depression and family and friends Relations, on Resident's Loneliness in Congrate Housing**", *Gerontologist*, 30, P.377-384.
- Paragament, K.I. (1997). **The Psychology of Religion and Coping**, New York, Guilford Press.
- Russell, D (1982). **The Measurement of Loneliness**.
- Shagan, H. & R.L. Allen (1992). "**Three Loneliness Scales: 7. an Assessment of their Measurement Properties**", *Journal of Personality Assessment*, P.380-409.
- Steward, R.J. & H. Joe (1998). **Does Spirituality Influence Academic Achievement and Psychological Adjustment of African-American Durban Adolescence**, EDRS-MF/ Plus Posta.
- Watson, D.L. & R.G. Thrap (1994). **Self-Directed Behavior: Self-Modification for Personal Behavior: Self- Modification for Personal Pub 1, Comp.**